

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
PĂCĂȚIAN, TEODOR V

Cartea de aur sau Luptele politice naționale ale românilor de sub coroana ungară / Teodor
V. Păcățian. - Cluj-Napoca : Casa Cărții de Știință, 2016

8 vol.

ISBN 978-606-17-0945-8

Vol. 7. - 2017. - ISBN 978-606-17-1256-4

94(498)

TEODOR V. PĂCĂȚIAN.

CARTEA DE AUR

SAU

LUPTELE POLITICE NAȚIONALE ALE ROMÂNILOR DE SUB COROANA UNGARĂ.

VOLUMUL VII.

SIBIIU.

TIPARUL TIPOGRAFIEI ARHIDIECEZANE.

1913.

In volumul acesta, al șaptelea al publicațiunii mele, e descrisă de altcum epoca dintre anii 1881—1896, cu toate evenimentele politice-naționale mai de seamă din acei ani, referitoare la poporul român din statul ungar. Schimbându-mi planul, pe care-l avusesem dintru început, de a termina publicațiunea mea cu volumul acesta, și de a da în volumul ultim (al VIII-lea) istoricul proceselor noastre politice din era constituțională, începută la anul 1867, fac comunicarea, că voiu continuă în volumul VIII, pe care sper a-l putea tipări în cursul anului ce vine, cu înșirarea evenimentelor politice-naționale, întâmplate dela anul 1896 încoace *până în zilele de astăzi*, pentruca astfel lucrarea mea să fie de tot întregă. Istoricul proceselor noastre politice, dacă mă vor mai sluji puterile, îl voiu compune apoi ca op. cu totul independent, pentruca în zile mai bune să poată fi tipărit din partea celor ce-i vor afla de necesară tipărirea.

Mai fac apoi comunicarea, că dupăce voiu scoate din tipar și volumul ultim al acestei publicațiuni, voiu țineă cont de dorințele exprimate din mai multe părți și voiu conține conținutul întregii lucrări într'un singur volum, ori cel mult în două volume, cari, conținând *esența* celor cuprinse în întreaga publicațiune, vor fi scoase în *ediție populară*, pentru a putea fi accesibile și pentru cercurile mai largi ale cărturării române, cari nu sunt în stare să-și procure opul întreg. Greșelile mai mici de tipar din volumul de față, indulgentul cetitor, descoperindu-le, va binevoi a le îndreptă singur.

Sibiiu, 15 Noemvrie 1913.

Teodor V. Păcățian.

Cuprinsul.

Ciclul parlamentar 1881—1884.

	Pag.
Organizarea partidului național român	3
Conferența primă națională din Sibiiu	6
Alegerile	39
Deschiderea dietei	46
Adresa	50
Vorbirea deputatului Polit (sârb)	53
Atac în contra Sașilor	58
Legea despre cualificația funcționarilor	63
Memorialul comitetului național	67
Legea despre instrucție în școalele medii	73
Reprezentațiunea bisericii gr.-ort. române	75
Reprezentațiunea bisericii gr.-cat. române	87
Intruniri de protestare	94
Proiectul de lege în dietă	98
Proiectul de lege în casa de sus	120
Dojana Monarhului	133
Rotunzirea teritoriilor unor comitate	136
Inchiderea parlamentului	139
Partidul moderat român	142
Centenariul lui Horia	144

Ciclul parlamentar 1884—1887.

Conferența a doua națională din Sibiiu	147
Deschiderea parlamentului	205
Discuția asupra budgetului	207
Interpelarea dep. V. Babeș în chestia curții cu jurați din Sibiiu	219
Interpelarea dep. Petru Truția în chestia volnicilor jandarmerești	224
Două răspunsuri	228
Prelungirea ciclului parlamentar	239
Budgetul ministeriului de culte	248
Vorbirea deputatului Mocsáry	267
Ajutorul de stat dat bisericii gr.-ort. române	277
Legea municipală	283
Discuție asupra budgetului	298
Fondul de dispoziție	299
Mocsáry în chestia de naționalitate	302
Credit extraordinar pentru honvezime	311
Interpelarea dep. V. Babeș în chestia apelor mari din Banat	313
Inchiderea dietei	314

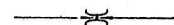
Ciclu parlamentar 1887—1892.

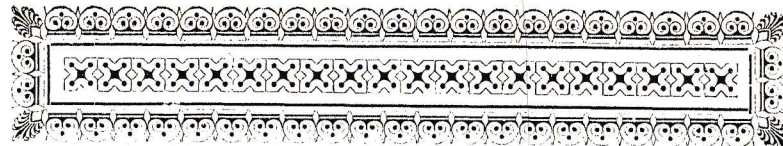
	Pag.
Conferența a treia națională din Sibiiu	319
Deschiderea dietei	354
Mandatul deputatului Traian Doda	357
A doua alegere de deputat în Caransebeș	366
A treia alegere de deputat în Caransebeș	374
Procesul generalului Traian Doda	384
Moartea Arhiducelui Rudolf	393
Urmașul generalului Traian Doda	396
Regularea proprietății în districtul Năsăudului	397
Conferența a patra națională din Sibiiu	401
Legea despre azilele de copii	428
Legea azilelor de copii în casa de sus	432
Atacuri în contra comitetului național	457
Guvernul și chestia de naționalitate	470
Scrisoarea lui Mocsáry către Caransebeșeni	471
Inchiderea parlamentului	477
Liga culturală și memorialul studenților din București	481

Ciclu parlamentar 1892—1896.

Conferența a cincia națională din Sibiiu	489
<i>Memorandul</i>	513
România la Viena	547
<i>Replika</i>	552
Hieronymi despre Români	554
Conferența a șasa națională din Sibiiu	557
Procesul <i>Replicei</i>	571
Deschiderea dietei	575
Chestia memorandului în camera ungară	579
Schimbare de guvern	607
Legea despre salarizarea învățătorilor	607
Aceeași lege în casa magnaților	610
Monarhul la Boroșsebeș	621
Legile bisericesti în dietă	636
Legile bisericesti în casa de sus	650
Un comunicat al comitetului central	656
Procesul <i>Memorandului</i>	659
Disolvarea partidului național român	672
Adresa «Academiei Române»	676
Bărbați de stat maghiari despre chestia română	678
Adresa memorandiștilor	686
Declarațiile lui Bánffy	687
Interpelare în chestia română	689
Legea despre liberul exercițiu religios	695
Interp. dep. N. Șerban în chestia numirii mitropolitului din Blaj	704
Discuție în cameră asupra chestiei naționale	706

	Pag.
Adunare poporală în Sibiiu	718
Interpelare în chestia adunării dela Sibiiu	731
Căderea guvernului	737
Programul noului guvern	739
Legea despre apropiatiune	746
Alegerea dela Nitra	755
Petițiuni în chestia de naționalitate	759
Interpelarea deputatului Nicolau Șerban	761
Congresul naționalităților	762
Interpelarea deputatului N. Șerban	769
Altă interpelare a deputatului Nicolau Șerban	770
Manifestul întemnițaților	771
Suspendarea imunității deput. N. Șerban	781
Inchiderea dietei	783
Protest în contra serbărilor millenare	787
Două conferențe naționale oprite	792
Cuvinte de încheiere	795

Organizarea partidului național român.

Anul 1881 formează piatra demarcațională în politica Românilor din statul ungar, începutul unei epoci noi în luptele purtate pentru revendicările lor naționale. În anul acesta s'a făcut pasul însemnat și hotărîtor spre întărirea forțelor naționale, spre unirea tuturor energiilor, spre încheierea rândurilor tuturor celorce în bună armonie și sub un singur steag au să lupte, cu arme legale, pentru binele și fericirea poporului român din statul ungar. În anul acesta s'a făcut *organizarea* partidului național român, într'un mod, care între împrejurările date poate fi numit cel mai norocos, cel mai desăvârșit, pentru că s'a făcut pe temeiul celei mai stricte solidarități naționale între toți Românii din statul ungar și cu acceptarea principiului, ca în conferențele naționale, chemate să stabilească linia de conduită politică a Românilor, să fie reprezentată totalitatea alegătorilor români, prin delegați anume trimiși din partea lor în această corporațiune. S'a fost combinat și înființat un mic parlament național, în care să nu poată intra cine vrea și cine poate, ci numai cei aleși din partea poporului, ca reprezentanți ai intereselor sale și provăzuți cu litere credenționale din partea sa. S'a combinat și stabilit acest mod de organizare politică din motivul, ca să nu se mai poată spune, că numai *câțiva* nemulțămii și ambițioși fac politică naționalistă română, — poporul român dela țară e mulțămit cu soarta sa și nu dă nici o ascultare acestor apostoli, — ci în viitor să se poată spune cu toată tăria și cu toată hotărîrea, că politica naționalistă

română e politica poporului *întreg* românesc din statul ungar, că glasul conferenței politice naționale române e glasul totalității Românilor din patrie, iar hotărârile conferenței sunt obligatoare pentru toți Români din statul ungar.

Tot în anul acesta s'a combinat și stabilit și programul politic al partidului național român, astfel, ca în el să fie trecute durerile și dorințele, aspirațiunile și postulatele Românilor de pretutindena: din Transilvania, Ungaria și Banat, — luând toți angajamentul de a luptă împreună pentru realizarea lor.

Antecedentele organizării și ale stabilirii programului comun pentru toți Români din statul ungar au fost următoarele:

În anul 1880 «Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român» și-a ținut adunarea generală în Turda. Cu acest prilej, după încheierea adunării, la inițiativa luată din partea deputatului dietal *George Pop de Băsești*, mai mulți frunțași români s'au întrunit în casele avocatului din Turda *Dr. Ioan Rațiu*, pentru a se consulta în mod intim asupra *situației* politice, peste măsură de gravă, a Românilor din statul ungar, pentru a stabili *cauzele* cari au provocat-o și pentru a *află* mijloacele cari duc la sanarea răului. La consultările ținute în 9 August n. seara și în 10 August n. înainte de amiază, au participat următorii frunțași români: Iacob Bologa, Gheorghe Barițiu, Parteniu Cosma, Visarion Roman, George Pop de Băsești și stăpânul casei, Dr. Ioan Rațiu.

S'au schimbat multe păreri, s'au scos pe plan multe idei, iar în urmă s'a luat în unanimitate hotărârea, ca să se convoace la Sibiu o conferință compusă din un număr mai restrâns de intelectuali români, cărora să li-se comunice toate părerile și ideile sulate, și să li-se supună acceptării, ori formulării, programul care va avea să servească în viitor de bază la acțiunile politice naționale ale tuturor Românilor din statul ungar.

Cu executarea acestei hotărâri au fost încredințați: Gheorghe Barițiu și Parteniu Cosma, cari în 8 Octomvrie 1880 s'au și adresat cu scrisoare confidențială către 29

de frunțași români de prin diferitele părți de țară locuite de Români, invitându-i și rugându-i să participe la o conferință de caracter intim, care se va ține în 17 și 18 Octomvrie n. în Sibiu, în scopul elaborării unui program politic, și al decretării convocării, la timp potrivit, a unei conferințe generale publice, la care să participe Români din ambele țări: Transilvania și Ungaria, precum și în scopul decretării formării de cluburi electorale în toate cercurile în cari se află alegători de naționalitate română.

Dintre cei invitați s'au prezentat 22 la conferință, care s'a ținut în locuința lui *Parteniu Cosma*, în Sibiu, în 16, 17 și 18 Octomvrie n. Au fost desbătute cu toată serioșitatea și cu multă îngrijire toate chestiunile ce se aflau la ordinea zilei, și după o matură precumpănire a lucrurilor s'a luat următoarea hotărâre:

1. *«Bărbații români, 22 la număr, de prin mai toate părțile locuite de Români din patria comună, adunați ocazional-minte laolaltă în Sibiu, după o comunicare de păreri între sine, recunosc în unanimitate: necesitatea, utilitatea și posibilitatea unei acțiuni comune politice naționale, pe baza solidarității în general, și special față de alegerile ce se apropie pentru dieta Ungariei, în consecvență însărcinează pe șapte dintre ei cu luarea măsurilor necesare.*

Scopul e: eluptarea, pe cale legală, adecă pe baza legilor existente, sau prin stăruință la legi nouă, a pozițiunii politice naționale ce se cuvine unui popor autohton de peste două milioane și jumătate de suflete din patria comună.

2. *Comitetul de șapte are să elaboreze un program de acțiune comună a Românilor din Transilvania și Ungaria, care la timpul său să fie supus spre aprobare unei conferințe generale.*

3. *În special comitetul de șapte, în conlucrare cu comitetul electoral dela alegerile precedente, având în vedere recerînțele trecutului și împrejurările actuale, rezultatul consultărilor de azi și al celorce eventual ar mai urmă, să statorească un program pentru ținuta față de alegeri, și convocând la timpul său o adunare de alegători și inteligenți, să-l supună votului aceleia, să-l propage și recomande de cinosură tuturor alegătorilor români.*

4. *În comitet se alege: V. Babeș, G. Barițiu, P. Cosma, N. Popea, George Pop de Băsești, Dr. I. Rațiu și V. Roman».*

Conferența, care a fost prezidată de arhimandritul *N. Popea* și a avut de notari pe *Dr. Aurel Murășianu* și *P. Cosma*, a luat hotărîrea, ca rezultatele la cari a ajuns să fie ținute deocamdată în secret, să nu fie date publicității, decât numai după ce se va fi stabilit programul și se vor fi făcut toate pregătirile pentru organizarea partidului național român.*)

Când au fost gata apoi toate lucrările de pregătire, pe cari comitetul de șapte le-a săvârșit în înțelegere și împreună cu comitetul central electoral ales din partea conferenței naționale din anul 1878, a urmat convocarea conferenței naționale la Sibiiu, pe 12 Maiu 1881.

Conferența primă națională din Sibiiu.

În 1 Martie n. 1881 comitetul central electoral din Sibiiu, ales de cătră conferența generală electorală din 1878, convoacă adunarea generală a alegătorilor români din Transilvania pe 12 Maiu n. orele 10 a. m. la Sibiiu, astfel, ca la ea *fiecare cerc electoral să fie reprezentat prin doi delegați*. Ca obiect al conferenței a fost indigetată: stabilirea atitudinii alegătorilor români față cu alegerile proxime dietale.

Tot atunci, în 1 Martie n. s'a trimis cluburilor electorale române din Transilvania instrucția, că alegerile de delegați la conferență cum au să se facă? Să se observe cu stricteță următoarele dispozițiuni:

1. *«In fiecare cerc electoral comitetul cercual electoral convoacă o adunare a alegătorilor români pentru scopul alegerii de delegați la conferența generală. Ziua și locul acestei adunări o fixează comitetul convocător.*

2. *La adunare participă numai alegători români, verificați în listele electorale din anul 1880 (conform articolului de lege 33 din anul 1874).*

3. *Adunarea se constituie prin alegerea unui prezident, unui notar și a doi scrutinători. Ea procedează apoi la alegerea a doi delegați pentru conferența generală din Sibiiu.*

4. *Delegații pot fi aleși din cercul unde aparțin, sau din alte cercuri electorale.*

*) Din «Telegraful Român» anul 1902, Nr. 37.

5. *Despre ședința adunării se ia un proces verbal, care se subscrie de prezident, notar și scrutinători, și se predă delegaților, pentru verificarea alegerilor.*

6. *Alegerea delegaților se va efectua cel mult până la 31 Martie n. c., iar comitetul cercual electoral va încunoștiința comitetul central din Sibiiu până cel mult în 10 Aprilie despre delegații aleși.*

7. *In înțelesul unei proceduri solidare, nu trebuie a se da delegaților instrucțiuni obligatoare, ci este de ajuns, ca ei să cunoască opiniunea comitenților lor în chestiunea pentru care este convocată conferența generală.*

8. *Este de dorit, ca delegații să se afle la Sibiiu încă în preseara conferenței, să sosească adecă aici în 11 Maiu a. c.»*)*

Cum s'a spus, convocarea a emanat dela comitetul electoral central, ales din partea conferenței naționale dela 1878, și tot dela el a mers și instrucția referitoare la alegerea delegaților pentru conferența generală electorală. Acest comitet fusese ales însă numai de Românii din Transilvania, cercul său de activitate se extindea numai asupra Transilvaniei, și convocarea sa sună numai Românilor ardeleni. În 9 Martie n. 1881 a urmat deci o nouă convocare, făcută din partea comitetului de șapte, ales din partea conferenței ținute în Octomvrie 1880 în Sibiiu, prin care sunt chemați, tot pe 12 Maiu n., însă d. a. la orele 4, la o conferență generală reprezentanții alegătorilor români din *toate* cercurile cu alegători de naționalitate română, din Transilvania, Ungaria și Banat, astfel, ca din fiecare cerc electoral, în care alegătorii români formează majoritatea, ori sunt în număr considerabil trecuți în liste, să participe câte doi delegați inteligenți la conferență, fără instrucțiuni obligatoare din partea comitenților lor. La ordinea zilei au fost puse din partea comitetului de șapte obiectele următoare: a) Statorirea atitudinii alegătorilor români față de alegerile proxime dietale. b) Organizarea partidei naționale pe baza legilor existente. c) Statorirea unei programe de acțiune comună a Românilor din Ungaria și Transilvania pentru eluptarea, pe cale legală, adecă pe baza legilor

*) Din «Gazeta Transilvaniei», anul 1881, Nr. 25.

existente, sau prin stăruință la legi nouă, a pozițiunii politice naționale ce se cuvine unui popor autohton de peste două și jumătate milioane suflete din patria comună. Convocarea se termină cu cuvintele următoare: «Importanța cauzei ne îndreptățește a spera, că conferența va fi cercetată de un număr considerabil de inteligenți, adevărați patrioți, pătrunși de sfințenia cauzei și de prosperarea patriei comune».*)

La glasul de chemare al comitetului central electoral din Sibiiu au răspuns 42 cercuri electorale comitatense și 7 orașe din Ardeal, trimițând la conferența națională din Sibiiu 103 de delegați. Iar convocării comitetului de șapte, tot din Sibiiu, compus din persoanele numite mai sus, au dat ascultare șase comitate, al Aradului, Bihorului, Caraș-Severinului, Marmației, Sătmăruului și al Timișului, trimițând laolaltă 52 de delegați din Ungaria și Banat la conferența generală română din Sibiiu.

Ardelenii, conform convocării, s'au întrunit în 12 Maiu n. 1881, dimineața la orele 10, în sala dela hotelul «Împăratul Romanilor», istorica sală în care s'au ținut ședințele dietei ardelenene în anii 1863/64. Adunarea a fost deschisă prin prezidentul comitetului central electoral din Sibiiu, arhimandritul *Nicolae Popea*, cu vorbirea următoare:

«Preaonoraților domni! Vă este prea bine cunoscut, domnilor, că conferența generală națională din anul 1878, ținută tot aici, a fost ales un comitet electoral central cu locuința în Sibiiu. Chemarea acestui comitet amintita conferență nu o precizase mai deaproape; cu toate acestea comitetul ales, conștiu de împrejurările noastre politice naționale, a crezut, că nu poate fi alta misiunea sa, decât a împlini o lacună adeseori simțită la conferențele noastre anterioare, aceea adecă: de a clarifica situațiunea electorală față cu numărul alegătorilor români astfel, ca la o eventuală conferență nouă să știm cum stăm, să ne cunoaștem puterile numerice despre cari putem dispune și să nu mai rătăcim, ca alte dăți, în privința aceasta în momentul când avem a decide ținuta noastră față cu alegerile dietale.

*) Din «Gazeta Transilvaniei» anul 1881, Nr. 26.

Această misiune după putință comitetul a și împlinit-o, adunându-și datele necesare despre numărul alegătorilor îndreptățiți din singuraticile cercuri electorale, dupăcum se va vedea din raportul comitetului despre activitatea sa, precum și din actele aceluia, cari se vor pune la vederea D-voastre în totalitatea lor.

Adunându-se deci deoparte acest material, prin bunătatea confrăților noștri din diferite părți ale țării, iar de altă parte apropiindu-se tot mai mult noul period dietal împreună cu nouele alegeri: comitetul a crezut, că este neapărat de lipsă, ca să se convoace o conferență generală a alegătorilor români, spre a decide din nou asupra ținutei noastre față cu alegerile dietale viitoare.

On. domni! Vre-o 14 ani sunt deja trecuți de când națiunea română transilvanică, ca atare, n'a mai luat parte la vieța publică constituțională a patriei. Eu m'aș duce și mai departe și a-și zice, că încă dela anul 1865 încoace, de când cu votul separat al regaliștilor și deputaților români dela dieta din Cluj, noi Români transilvăneni ne-am retras mai cu totul dela terenul public politic al patriei noastre, — pentrucă vre-o câțiva deputați singuratici la dieta din Pesta, vre-o câteva conferențe naționale, ce avură loc, încă nu se poate zice, că ar fi însemnând o participare activă la vieța publică politică a țării.

Daunele naționale, ce după părerea mea au urmat din cauza aceasta, sunt multe și nereparabile, mai în toate direcțiunile vieții noastre naționale. E de prisos a le mai specifica, fiind ele prea bine cunoscute de toți. Singură împrejurarea, că națiunea noastră nu poate figură la locul său ca factor politic al statului nostru, e o dovadă destul de invederată despre scăderea valorii noastre morale în ochii Europei.

Ei bine, chiar din punctul acesta de vedere mie mi-s'ar părea o schimbare a ținutei noastre politice a fi neevitabilă.

Dar mai sunt și alte momente, domnilor și fraților, momente de tot însemnate, cari vorbesc pentru vederile acestea. Să ne aruncăm privirile și la celelalte popoare din monarhia austro-ungară, și vom vedea mai întâi pe mica Croația, cum prin înțelepciunea și tactul său politic în fine totuș izbuti a-și asigura prin lege legăturile sale politice autonome cu regatul Ungariei. Vom vedea mai incolo pe poporul cehic; că deși după o retragere pasivă de pe terenul politic aproape de 20 de ani, reuși în fine și el a ajunge la o egală îndreptățire politică na-